

Nedskärningar i den offentliga sektorn är inte nödvändiga

MARIA-PIA BOETHIUS & BO ROTHSTEIN

DN-DEBATT 27/12 1992

En gång i tiden fick man lära sig att det som framför allt utmärkte en herre och gentleman var att han lät kvinnor och barn gå först i livbåtarna. Därför är det särskilt intressant att se att nu när Sverige befinner sig i kris kastar sig tre herrar - ekonomerna Oscar Swartz och **Bo** Södersten på DN Debatt och journalisten Anders Isaksson i bland annat Moderna Tider - som rasande furier över barnomsorgen och välfärdssystemet och sliter det verbalt i bitar. De höjer hela tiden tonläget, samtidigt som de försöker låta auktoritära och vetenskapliga; när det i själva verket är fråga om tyckande, antaganden och monetära utopier.

Mängder av kvinnor i Sverige, organiserade i nätverk eller inte, är djupt oroad över utvecklingen. För att kvinnor och barn ska kunna leva goda och uthärdliga liv i Sverige - och kvinnor och barn utgör ju faktiskt en förkrossande majoritet av invånarna i detta land - måste det finnas en servicepool mitt i samhället; den som går under namnet offentliga sektorn. Och detsamma gäller alla de yngre generationers män, som inte alls bara ser sig själva som arbetskraft utan också som söner till äldre och vårdbehövande föräldrar och fäder till sina barn.

Att frågan om välfärdssamhällets bevarande tycks ha blivit en "kvinnofråga" är absurt. Förmodligen beror det på att det är kvinnorna som främst vågat stå för oppositionen mot de militanta välfärdsnedrustarna.

Hotet mot kvinnorna kommer förutom från de tre gallskrikande herrarna också från förre chefredaktören på Svenska Dagbladet, numera DN-kolumnisten Hans Zetterberg och Timbrosynoden som pladdrar om "familjens bevarande" och behovet av mera obetalt arbete. Vi känner absolut ingen, av vilken partifärg det vara må, som inte tycker det är ljuvligt med familjer som håller samman och är lyckliga.

Däremot ser vi ingen som helst framtid för Zetterbergs hemliga dröm om modern som går hem till spisen och vårdar barn och åldriga föräldrar och därmed "sparar in" på offentliga kostnader. God barnomsorg är en lika självklar del av infrastrukturen som framkomliga vägar. Ska vi diskutera mer obetalt arbete kan vi ju göra som många svenskar gjorde efter andra världskriget: de reste till Jugoslavien och byggde vägar, gratis och frivilligt. Varför skulle barnomsorg lämpa sig bättre för obetalt arbete

än vägbygge?

Men det finns också stelbenta debattörer på andra sidan, som stoppar huvudet i sanden och insisterar på att offentliga sektorn över huvud taget inte får röras och att allt skulle kunna fortgå precis som förut. Det är att beljuga verkligheten. Bankruttrade statsfinanser och en förslummad offentlig service är de allra största hoten mot jämställdheten; vi måste våga öppna våra sinnen för förändringar och söka nya vägar, just för att kunna behålla välfärdssamhället.

Det statliga budgetunderskottet skenar nu bortom all politisk kontroll. De senaste siffrorna handlar om svindlande 200 miljarder. En stor del av detta lär vara konjunkturberoende och försvinna när nästa ekonomiska uppgång kommer. Men det kvarstår ett strukturellt underskott på minst 50 miljarder som helt enkelt måste bort. Frågan är hur.

De dåliga nyheterna är alltså att det måste sparas en hel del. De goda nyheterna är att en mycket stor del av de besparingar som måste åstadkommas kan ske utan att det drabbar kvaliteten eller omfånget av den offentliga servicen. Medlet heter konkurrens i den offentliga serviceproduktionen. Om man inför konkurrens på lika villkor för olika producenter av offentlig service visar nämligen den seriösa forskningen att man spar lågt räknat 20 procent av kostnaderna med bibehållen servicenivå. Den offentliga serviceproduktionen uppgår i dag till omkring 500 miljarder kronor. Låt säga att en fjärdedel av denna kan utsättas för konkurrens. Med 20 procents besparing har vi då 25 miljarder och detta utan att servicen blir sämre. Vi behöver förvisso spara mer; men något skall också kunna tas ur transfereringssystemet.

Tvärtemot vad som ofta hävdas är det viktiga för att åstadkomma detta inte privatisering utan konkurrens. Forskningen visar att det inte alls är så att verksamheter med offentlig huvudman är mindre effektiva än privat ägda, utan att det är just konkurrens som är det centrala för att åstadkomma effektivitet. Denna konkurrens kan åstadkommas på två sätt.

Antingen uppifrån, dvs att politiker lägger ut verksamhet på entreprenad. Eller underifrån, genom att medborgarna ges rätt att välja mellan olika serviceproducenter och att pengarna följer medborgarnas val. Vilket av dessa system som är bäst är ofta en fråga som styrs av verksamhetens karaktär, men generellt föredrar vi det sistnämnda eftersom det stärker medborgarnas möjligheter att utöva inflytande på den offentliga service som han eller hon är direkt beroende av. Varför ska man ha rätt att välja verkstad för sin bil men inte sjukvård eller dagis för sitt barn?

Idebatten om den offentliga sektorns storlek har man ofta blandat

samma

två helt olika saker. Den ena är hur stort det offentliga ansvaret för medborgarnas välfärd skall vara. Den andra är hur mycket av denna verksamhet som bör produceras i offentlig regi. Man kan vara för en mycket omfattande välfärdspolitik - men där det mesta utförs i privata eller kooperativa organisationer. Eller man kan vara för ett mycket litet, närmast obetydligt, offentligt ansvar för människornas välfärd - men där det lilla som görs helt utförs i offentlig regi (t ex polis, domstolar, försvar). Vår egen ståndpunkt är den förra; vi är för en omfattande och generös välfärdspolitik. I det rådande politiska läget är det emellertid viktigt för oss att vi får ut så mycket välfärd som möjligt till så många som möjligt för skattepengarna. Hur detta skall produceras är då en ren effektivitetsfråga och vi bör välja de former som ger mest valuta för pengarna.

Beroende på verksamheten kan en del vara statligt, en del kommunalt, en del privat. Varje förslösad skattekrona inom en verksamhet innebär ju att det blir sämre för några andra.

Det går förvisso inte att införa konkurrens för offentliga uppgifter på alla områden. Man kan till exempel inte "effektivisera" vakandet vid en dödsbädd. Men vi vill hävda att det går på oerhört många fler områden än vad som är fallet i dag. Villkoren är i korthet följande; dels att det verkligen går att skapa konkurrens, dvs att vi inte får nya privata eller kooperativa monopol i stället för de offentliga vi har i dag. Dels att man kan skriva tydliga kontrakt eller utforma styrande kvalitetsregler. Om man inte kan specificera vad man vill ha bör man inte bli förvånad om man inte får vad man har tänkt sig. Det är dessutom viktigt, utifrån vårt perspektiv på rättvisa, att konkurrensen sker på lika villkor, både för medborgarna och för serviceproducenterna.

Det innebär att alla producenter av offentlig service, vare sig den utförs i offentlig regi eller ej, måste: 1) arbeta enligt samma, av statens fastställda, grundläggande regler gällande verksamhetens kvalitet. Den ökade effektiviteten ska uppnås inom politiskt beslutade kvalitetsnormer. 2) Eventuella avgifter ska vara desamma - inga medborgare ska stängas ute på grund av tunna plånböcker. 3) Alla ska ta sin beskärda del av de kostsamma fallen; så att inte vissa lyckas skumma grädden av mjölken.

Varför sparar man då så mycket pengar om man inför konkurrens? Skälen till detta är att verksamheten som arbetar i monopol lever i vad man kan kalla ett signallöst system. Gör de rätt saker händer ingenting. Gör de fel saker händer heller ingenting. Det händer helt enkelt aldrig någonting! Organisationer - vare sig de är offentliga, kooperativa eller privata - som inte får någon signal när de gör något rätt och en annan signal när de gör fel - kommer i längden att göra mera fel än rätt. Inte på grund av slöhet eller illvilja, utan helt enkelt därför att man inte

vet att det är så oändligt mycket lättare att göra fel saker än rätta.

Ett problem i debatten har varit att många företrädare för den offentliga sektorn har varit helt avvisande till införandet av konkurrens. Man har sett varje diskussion om detta som ett hot mot verksamheten. Det är svårbegripligt. Kvinnorna, som på många sätt är allra mest beroende av den offentliga sektorns verksamhet borde faktiskt vara de första att kräva valuta för skattepengarna. Och i vetskap om att de gör ett utmärkt jobb borde de inte frukta konkurrens utan välkomna den.

Både politiker och ekonomer får lov att ta på sig en del av skulden för de offentliganställdas skepsis. När de talat om privatisering har de ofta i praktiken menat nedskärningar, vilket har betytt att många tänkt sig att privatisering=sparken. Ekonomerna har helt enkelt givit "privatisering" ofärtjänt dåligt rykte. Vi menar att man kan behålla en generös offentlig sektor just genom att våga tänka om och rucka på förstelnade system.

Frågan är inte om vi måste spara, utan hur. Det är ett krismedvetande som måste tränga igenom. Vi säger inte att ökad konkurrens och flera kooperativa och privata alternativ är en lätt lösning. Tvärtom är de villkor vi satt upp ovan stränga och ställer krav på en tuff stat. Men de värnar om det som många djupt oroade människor ser som det allra viktigaste i vårt land; att behålla en generös offentlig verksamhet, solidarisk, rättvis - och lika för alla.

BO ROTHSTEIN

MARIA-PIA BOETHIUS

DN 27/12 1992